

Олуйко В.М.,

голова наглядової ради ХІУП, кандидат наук з державного управління, доцент, народний депутат України

СУЧАСНІ ВИМОГИ ДО ПРОФЕСОРСЬКО-ВИКЛАДАЦЬКОГО СКЛАДУ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЙОГО ПРОФЕСІЙНОГО РІВНЯ

Відомо, що розвиток освіти багато в чому визначає майбутнє суспільство.

Освіта формує людину, озброює її знаннями, виховує громадянські якості, вміння думати й працювати, спілкуватися і відпочивати, брати участь у суспільному житті і водночас бути індивідуально неповторною особистістю.

Які ж головні потреби визначають парадигму розвитку освіти у ХХІ столітті?

На думку вчених, майбутнє буде ерою інформаційних технологій, глобальної комп'ютеризації, розповсюдження системного програмування, широкого використання мікропроцесорів, мікроелектроніки, лазерної техніки і світлопровідних ліній зв'язку. Універсального значення набудуть комп'ютерні способи прийняття рішень, телекомунікаційні комп'ютерно-дослідницькі й експериментальні системи, кабельне телебачення зі зворотнім зв'язком, телесистеми з двобічною взаємодією, здатні передавати відеофаксимільні дані. Будуть відкриті нові джерела енергії.

Все це змінить ритм і стиль суспільного та індивідуального життя людини. Воно стане більш інтенсивним, індивідуально-відповідальним, творчим. Життя вимагатиме інтелектуальної особистості, базовим компонентом духовного світу якої стануть саме фундаментальні знання і здатність до самоосвіти в контексті постійно зростаючої інформації.

Останнє обумовлює першу й головну тенденцію освіти – **фундаменталізацію**, що базується на найновіших наукових досягненнях, інтегрований інформації й новітніх педагогічних технологіях.

Наступна, не менш важлива тенденція – **гуманізація освіти**.

Гуманістично спрямованою й визначеною може вважатися лише та освітня діяльність, у якій викладач зуміє не просто ознайомити, але й переконати слухача в моральності та життєздатності саме гуманістичних інтересів.

“Людина – міра всіх речей” – цей знаменитий вислів античного філософа Протагора дійшов до нас через тисячоліття. Дійшов як перша теоретична настанова гуманізму, але не більше. “Міра” людини і людяності надто важко впроваджується у практику. Не є винятком і практика навчання і виховання .

Викладаючи конкретну навчальну дисципліну, викладач деколи замикається на її предметності, забуваючи при цьому про людину. У результаті цього інтелектуально підготовлена людина може вийти в життя “злим генієм”.

Запобігти цьому можна тільки добром, точніше, освітою та вихованням людини в душі гуманістичних фундаментальних цінностей.

У зв'язку з цим гуманізація освіти є не лише потребою, але й необхідною передумовою цивілізованого входження людства у ХХІ століття.

Зовнішній світ змінюється на наших очах. На передній план виходить взаємозв'язок і взаємообумовленість світового порядку. Як спосіб організації влади, всього суспільного життя,

внутрішнього стану й світогляду утверджується демократія - провідна характеристика майбутнього.

Ця характеристика стилю життєдіяльності ставить нові вимоги до людини як особистості. Провідною з них є вимога навчатися жити в умовах демократії. У ХХІ столітті освіта має стати своєрідною школою демократії. А це, у свою чергу, виявляє ще одну тенденцію розвитку освіти - **демократизацію**.

Таким чином, **основними стратегічними напрямками модернізації освіти слід вважати:**

- **фундаменталізацію;**
- **гуманізацію;**
- **демократизацію.**

Для виконання Указу Президента України Міністерством освіти і науки разом з Академією педагогічних наук розроблено Національну доктрину розвитку освіти України, *основною метою якої є якість освіти*. Якісна освіта має задовольнити ті вимоги, які ставить до кожної особи швидко змінюване суспільство.

Сучасний зміст якості освіти багатокомпонентний. Основними складовими його є:

- отримання нових знань впродовж усього життя;
- застосування сучасних педагогічних технологій;
- технічна і технологічна забезпеченість навчального процесу;
- мовна політика;
- створення потужної інформаційної бази навчально-виховного процесу;
- національне і громадське виховання;
- наукове забезпечення функціонування і модернізація освіти.

Які ж шляхи реалізації цих складових, які завдання і проблеми сьогодні стоять перед нами?

В умовах інформаційного суспільства самооцінка знань змінюється. Знання, які отримуються в середній і вищій школі, дуже швидко старіють. Навчальні програми перепрацьовуються кожні 2-3 роки і, незважаючи на це, завжди відстають від вимог сьогодення. Навчальні посібники приречені бути відстаючими порівняно з розвитком знань. Класичні технології навчання стають вже практично неможливими для користування, тому що не дозволяють повною мірою використовувати досягнення в галузі інформаційних технологій. Світ вступає в інформаційну епоху. Тому пріоритетним стає **набуття освіти впродовж всього життя**.

Звідси висновок: *ми повинні переорієнтувати навчальний процес на формування у студентів бажання і вміння самостійно оволодівати знаннями з різних джерел інформації, виробити вміння критично мислити*.

Реформування системи освіти неможливе без впровадження сучасних педагогічних технологій, які являють собою *системний метод проектування, застосування та оцінювання всього процесу навчання і засвоєння знань, врахування людських і технічних ресурсів, взаємодії між ними для досягнення найефективнішої форми освіти*.

Педагогічне проектування - одна з найважливіших сторін діяльності викладача вузу. Воно складається з вивчення планових документів; опрацювання навчального матеріалу, дослідження навчально-виховної ситуації, формування творчого бачення майбутніх занять, передбачення подальшого руху та результатів навчальної діяльності, використання ефективних дидактичних методів навчання, розробки комплексів навчальних ситуацій та аналізу практичної діяльності педагогів.

Викладач найповніше реалізує власні творчі спроможності, коли процедура повсякденної підготовки до навчальних занять науково обґрунтована, раціонально виражена та доцільно впорядкована.

Для того щоб заняття найбільш ефективно реалізовували освітні та виховні функції, необхідно під час його проектування співвідносити всебічний аналіз навчального матеріалу з компонентами навчально-пізнавальної діяльності. Тобто обґрунтовано визначати цільову настанову заняття.

За результатами проведених досліджень встановлено, що основними причинами зниження якості навчально-виховного процесу є низький рівень наукового обґрунтування навчально-виховних цілей. У результаті цього навчання не реалізує функції виховання та розвитку особистості у навчально-пізнавальній діяльності. Усунення даного недоліку можливе у разі розроблення наукових засад встановлення цілей у проектуванні навчальних занять.

Наступна складова якості освіти – **технічна і технологічна забезпеченість навчального процесу**. Тут відверто слід визнати наше відставання від провідних навчальних закладів, особливо в комп'ютеризації та застосуванні сучасних інформаційних технологій. Застосування цих технологій у навчальному процесі дозволяє:

- зробити випускника ВУЗу конкурентноздатним у більшості сфер життєдіяльності;
- здійснити індивідуалізацію навчання;
- формувати планетарну свідомість;
- проводити дистанційну освіту.

Особливу роль у здобутті якісної освіти відіграє **мовна політика**. У своїй доповіді на II Всеукраїнському з'їзді працівників освіти міністр освіти та науки відзначив, що мовна політика в галузі освіти повинна реалізовуватися як:

- *навчальна дисципліна;*
- *основний засіб комунікації і здобуття знань;*
- *засіб розвитку і саморозвитку слухача;*
- *творче самовираження і ствердження особистості в суспільстві.*

А володіння українською мовою потрібно вважати одним із основних критеріїв оцінки професійної придатності викладачів, керівників навчальних закладів.

Інформатизація освіти є тенденцією об'єктивною, а тому й незворотною. Більше того, вона є стратегічним ресурсом розвитку освіти. Створення потужної інформаційної бази навчального процесу дасть змогу перейти на нові педагогічні технології (систему кейсового навчання, інформатизацію, новітні засоби візуального супроводження, забезпечення навчального процесу дидактичними матеріалами нового покоління – лекції в Internet, подання матеріалу на компакт-дисках, дискетах, випереджаюче вивчення літератури для самостійного опрацювання навчального матеріалу), що допоможе істотно скоротити аудиторне навантаження.

Однією з найвагоміших і найактуальніших проблем є патріотичне виховання студентів. Ми повинні готувати не тільки висококваліфікованих спеціалістів, а й патріотів своєї держави.

Успішне вирішення цих завдань можливе лише за умови створення комплексного, навчально-методичного забезпечення та оволодіння викладачами якісними технологіями виховного процесу.

Викладачі вузу є однією із соціально-професіональних груп, на яку суспільством покладено два найважливіших і взаємопов'язаних завдання.

По-перше – збереження та примноження культурної та науково-технічної спадщини суспільства і цивілізації в цілому.

По-друге – соціалізація особистості на відповідальному етапі її формування, яка вимагає вищого рівня освіти.

Процес підготовки спеціаліста - це високорозвинута, багатоаспектна система, основним призначенням якої є вироблення, передача та розповсюдження знань.

Проведений аналіз функціональних обов'язків професорсько-викладацького складу дозволяє зробити висновок, що викладач повинен володіти здібностями організатора, оратора, "майстра на всі руки", аналітика, психолога, володіти логікою педагогічного процесу і виховання, літературною усною та письмовою мовою, бути компетентним спеціалістом у своїй галузі та ерудитом у інших областях знань. Такої багатопланової, розвинутої кваліфікаційної характеристики не має майже ніяка інша професія. Від викладача вимагаються не тільки певні природні здібності, але й фізичні, тимчасові та емоційно-вольові затрати.

Роль викладача у формуванні, становленні спеціалістів нового типу особливо важлива у нашій країні, коли все більш відчутне протиріччя між ростом освіченості та інформованості студентів з одного боку і проявом бездуховності та захоплення сурогатними формами псевдокультури - з іншого.

В умовах плюралізму думок викладачу необхідно відшукати найбільш ефективні шляхи ідейно-морального впливу на слухачів. Якщо вчора найбільш "важкими", з точки зору виховання, вважались недостатньо встигаючі, то сьогодні ними виявились начитані, добре інформовані, нерідко самовпевнені студенти. У таких умовах роль особистості викладача в процесі навчання виключно велика. Жодні програми не зможуть замінити особистості викладача у справі виховання. Тільки характером можна сформувати характер. Взаємовідношення викладача з тими, кого він навчає, є показником ефективності навчання та виховання.

Тому інтенсифікація навчально-виховної роботи висуває все більш високі вимоги до особистості педагога. Аналіз педагогічної діяльності викладацького складу свідчить про те, що ефективність навчально-виховного процесу визначається передусім особистістю самого викладача, рівнем його професійної, методичної, наукової, ідейно-моральної підготовки, педагогічної культури, авторитетом. Проведений аналіз показує, що успіх впливу викладача на слухачів значною мірою залежить від його особистих якостей: культурного рівня, ерудиції, ставлення до своєї праці, до тих, кого він навчає, колег тощо. Без цих якостей викладач є просто "передавачем" знань або "підручником, який розмовляє".

Слухачі повинні брати з нього приклад, довіряти йому в усьому, бо довіра до викладача - це основа всякої освіти. Проте довіра без поваги неможлива. А її необхідно заслужити, вона обумовлена комплексом людських якостей викладача.

На думку опитаних студентів, викладач повинен володіти такими особистими якостями, як скромність, простота, доступність у спілкуванні, інтелігентність, чесність, справедливість, добросовісність, тактовність, поважним ставленням до тих, хто навчається. Ці якості формуються у викладача за умов: високої вимогливості до себе, безперервної самоосвіти, самовиховання, прагнення рухатися вперед, самокритики, організованості, акуратності, точності. Однак роль загальнолюдських якостей в навчально-виховному процесі часто недооцінюється, особливо молодими викладачами. Багато з них вважають, що головними рисами, які характеризують викладача, є вимогливість та наполегливість в досягненні навчальної мети. Це неможливо заперечувати, але успіх у навчальній роботі визначається індивідуальним тактичним підходом до кожного студента. За звичай, викладачі судять про особистість студента за його оцінками і відповідями на поставлені запитання, не враховуючи при цьому повсякденну поведінку, вчинки, безкорисливість, допомогу своїм товаришам, що вагомніше розкриває сутність людської душі, ніж блискуча відповідь на запитання. Вміння зрозуміти, правильно оцінити - одна з необхідних умов успішного впливу на своїх вихованців.

Ще однією необхідною умовою впливу особистості викладача на якість підготовки слухачів є його професійний рівень.

Викладач завжди був і залишається центральною фігурою навчально-виховного процесу. Саме його професіоналізм, поєднуючи у собі майстерність педагога і глибокі професійні знання з високою культурою, сприяє успішному навчанню та вихованню майбутніх спеціалістів.

Систематична робота щодо підвищення свого професійного рівня, глибоке знання дисципліни, психолого-педагогічні знання, вміння, на яких базується навчально-виховний процес, створюють необхідні передумови для активізації пізнавальної діяльності слухачів.

У всебічних знаннях викладача проявляється і любов до своєї дисципліни, яка здійснює своєрідний психологічний вплив на студентів.

Сухомлинський, відповідаючи на запитання: “Що означає “хороший вчитель?”, вказував, що “це людина, яка добре знає науку, на підставі якої будується предмет, який він викладає, закоханий у неї, знає її горизонти - новітні відкриття, досягнення”. Глибокі знання, кругозір, зацікавленість проблемами науки - все це необхідно для того, щоб розкрити перед слухачем притягальну силу знань, предмету науки, процесу навчання.

Знання навчального матеріалу, висока методична майстерність, впевненість є теоретичною базою авторитету викладача, який є результатом органічного поєднання його особистих якостей, функцій та наданих йому прав. Досвід свідчить про те, що висока методична підготовка викладача, збагачена різними педагогічними та ораторськими прийомами, особистою привабливістю дозволяє завоювати увагу слухачів. Але куди важливіше захопити самим вивченням дисципліни, яку викладач здатен так розкрити перед слухачами, що наука буквально вражає внутрішньою логікою, захоплює цілком, збуджує зацікавленість і викликає бажання пізнавати далі.

Аудиторія вибагає викладачу багато чого, але не незнання своєї дисципліни. При цьому чим глибше знання, ширше кругозір і всебічна наукова освіченість, тим більше відображається сила виховного впливу на слухачів.

Найвищий рівень педагогічної майстерності полягає в тому, що за відведений час педагог досягає оптимальних результатів.

Разом з тим необхідно відмітити, що для підвищення професійного рівня педагога не достатньо бути добрим спеціалістом. Необхідно мати психолого-педагогічні знання, на яких базується навчально-виховний процес та формуються професійні якості педагога. Опитування досвідчених викладачів дозволяє визначити основні професійно необхідні якості педагога:

1. Глибоке знання дисципліни, яку викладає.
2. Впевненість.
3. Висока методична підготовка.
4. Широка ерудованість, високий рівень науково-педагогічної підготовки.
5. Колективізм, повага до людей, їх розуміння, правдивість, доброзичливість.
6. Вимогливість, принциповість та відповідальність.
7. Організованість, дисциплінованість.
8. Простота, дохідливість і культура мовлення.
9. Об'єктивність, добросовісність, чесність.
10. Тактовність, висока загальна і педагогічна культура.
11. Вміння управляти аудиторією.

Однак оцінка діяльності викладача буде неповною без врахування думки слухачів. Результати опитування свідчать про те, що наші підлеглі віддають перевагу:

По-перше – професійній компетентності (володіння необхідними знаннями з дисципліни, глибина знань).

По-друге – педагогічній майстерності; прагненню викликати зацікавленість до дисципліни, доступності у викладанні матеріалу, чіткості та прозорості викладання, грамотності мови, вмінню враховувати реакцію аудиторії.

По-третє – особистим якостям (освіченість, вихованість, загальнокультурний рівень, характер).

Одне з найвагоміших місць у діяльності викладача займає проблема педагогічного спілкування. Навчання - це не механічна передача знань, а найскладніші людські взаємовідносини. В діяльності викладача спілкування сприяє успішному вирішенню навчально-виховних завдань. Педагог має бути ініціатором спілкування і повинен вміти організувати та управляти ним.

Спілкуючись зі студентами, викладач завжди прагне до встановлення взаєморозуміння з ними. Завдяки цьому він створює найбільш сприятливі соціально-психологічні передумови для педагогічного впливу на них.

Підтримання педагогічно доцільних взаємовідносин між викладачем та студентом є однією з важливих соціально-психологічних умов підвищення впливу особистості викладача на студента. Успіх навчання, виховання і всього педагогічного процесу в цілому залежить головним чином від того, які відношення складаються між ними. Ці взаємовідносини характеризуються трьома особливостями. У пізнавальному плані вони проявляються в знанні викладачем та студентом встановлених правил взаємовідносин, в їх судженнях один про другого, в емоційному - почуттям симпатії або антипатії, напруження чи полегшення; їх динаміко-вольова сторона виражається стимулюючим і активізованим впливом людських взаємовідносин на навчальну діяльність слухачів.

У посиленні впливу особистості викладача на слухачів важлива роль належить культурі його спілкування, в якій конкретно виражається особистість педагога та його якості. Для забезпечення високої культури спілкування викладачу необхідно володіти багатьма добре розвиненими професійними якостями. Головними з них є доброзичливість, чуйність, ввічливість, вміння вислухати, зрозуміти співрозмовника, знайти правильний тон спілкування, спроможність допомогти. Саме вони більш за все впливають на слухачів, мобілізують їх внутрішні сили на активну роботу над собою. Таким чином, культура спілкування викладача виражається у виявленні всієї сукупності його особистих і професійних якостей і відчутно відображається на рівні підготовки майбутніх спеціалістів.

Ефективність впливу викладача в більшості визначається і тим, наскільки у нього розвинуті педагогічна етика і тактовність.

Етика передбачає наявність у викладача таких якостей, як відповідальність, справедливість, порядність, чесність, скромність. В основі педагогічного такту лежить характер викладача, який дозволяє йому не тільки цілеспрямовано і активно впливати на слухача для досягнення поставленої мети, але й утримуватися від шкідливої і передчасної дії.

Таким чином, вплив особистості викладача на студента - це важкий соціально-психологічний процес цілеспрямованої, організованої взаємодії, яка діалектично розвивається з метою прищеплення їм професійно необхідних якостей майбутнього спеціаліста.

Підготовка та підвищення кваліфікації викладачів повинна носити багатоступеневий, багатоаспектний і безперервний характер. Для успішного вирішення цих завдань необхідні постійно діючі центри підвищення кваліфікації, які мають стати в першу чергу центром науково-педагогічних досліджень, узагальнень накопиченого вітчизняного та зарубіжного досвіду впровадження інновацій у сфері вищої освіти.

Підсумовуючи вищесказане, зазначимо, що у вирішенні завдань реформування освіти головна й провідна роль повинна належати викладачу. Він був і залишається центральною фігурою навчально-виховного процесу. Від його професійного та наукового рівня залежить якість навчання та виховання майбутніх спеціалістів. Чим вище науково-методичний потенціал професорсько-викладацького складу, тим вище якість підготовки спеціалістів, які володіють сучасним творчим мисленням.

Як ніколи набувають актуальності слова видатного педагога минулого століття К.Д.Ушинського: “Вчителеві треба бути таким, яким він хоче бачити своїх вихованців”.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 р // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – С.141.
2. Національна доктрина розвитку освіти України // Освіта України. – № 33, 23 квітня 2002 р. – С.4–6.
3. Кремень В.Г. Освіта в Україні: Доповідь міністра освіти і науки в Україні на II Всеукраїнському з'їзді працівників освіти та науки // Освіта України. – № 47, 12 жовтня 2001 р. – С.4–6.
4. Смирнов С.Д. Педагогика и психология высшего образования: от деятельности к личности: Уч. пособие для студентов высших педагогических учебных заведений. – М.: Академия, 2002. – 304 с.
5. Поточний архів ХІРУП, спр. 5, арк.19.
6. Поточний архів ХІРУП, спр. 9, арк.12.
7. Дарманський М.М. Структурно-функціональний аналіз змісту діяльності регіональних органів управління освітою: Науково-практичний посібник. – Хмельницький: Майбуття, 1997. – 382 с.

*Кондратьєв Р.І.,
проректор з наукової роботи ХІУП,
доктор юридичних наук, професор*

ДО ПИТАННЯ ПРО МЕЖІ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ (КРИТИЧНІ ЗАМІТКИ)

Нещодавно вийшло у світ колективне монографічне дослідження “Межі державної влади” за загальною редакцією В.П.Самохвалова¹. Автори монографії вперше у вітчизняному правознавстві розглядають проблему меж державної влади в контексті загальнолюдських, історичних та юридичних явищ державознавства.

Спираючись на найновіші досягнення світової теоретичної думки, публікації вітчизняних, зарубіжних і власних досліджень, автори по-новому висвітлюють питання права і законодавства, їх впливу на встановлення меж державного втручання.

З точки зору теорії держави і права, проблема меж державної влади в умовах переходу до соціально орієнтованої економіки дійсно є однією з основних і актуальних проблем. Сказаним визначається актуальність і своєчасність піднятих в роботі проблем, які, безумовно, знайдуть широкий відгук серед представників наукової громадськості, викладачів і аспірантів вищих навчальних закладів.

Зазначимо, що дане монографічне дослідження опубліковане під назвою “Межі державної влади”, однак з тексту роботи видно, що фактично під межами державної влади автори, слідом за іншими науковцями, розуміють межі державного втручання. На наш погляд, термін “втручання”, коли йдеться про правову державу, не можна вважати вдалим, тим більше науковим, бо здійснювати легітимну владу від імені народу і втручатися в суспільне життя далеко не одне і те ж. Проте критично оцінюючи деякі положення цієї роботи, ми змушені дотримуватись термінології авторів.